

על המרכז לאמנות חזותית לציבור החרדי

רבקה ורדי

בית הספר לאמנות 'אמן' המיועד לציבור החרדי, הפך למוביל ולפורץ דרך במגזרי. בהדרגה נפתחו בו מחלקות מקצועיות ללימודי תעודה: אמנות פלסטית, צילום ומדיה דיגיטלית, צורפות ועיצוב קרמי. בשנה האחרונה נרשם הישג רב-משמעות עם הקמתה של אקדמיה לאמנות לציבור החרדי בשיתוף עם 'בצלאל'.

איך הכול התחיל

בכל פעם שאני מספרת על קיומו של בית ספר לאמנות בציבור החרדי, תמיד – אבל תמיד! – אני נתקלת בהרמת גבה ובשאלה: אמנות? חרדית? כיצד ייתכן השילוב הזה, הסותר לכאורה את האיסור הידוע של 'לא תעשה לך פסל וכל תמונה'?

ובכן, אם גם אתם שואלים את השאלה או מהרהרים בה במחשבתכם, אקדים ואענה: האיסור על עשיית פסל כולל שני היבטים:

א. 'לא תעשה לך פסל וכל תמונה'. הכוונה היא שאין לעשות דבר לצורך עבודה זרה (רמב"ם, הלכות עבודה זרה, פרק ז', הלכה ט');

ב. לא תעשון אתי (שמות, פרק כ', פסוק כ').

חכמים דרשו פסוק זה שאין לעשות דמות אדם בשלמותו. כמו-כן אין לפסל שמש וירח, ואין לפסל יחדיו את ארבע הדמויות של מעשה המרכבה החקוקות על כסא הכבוד של בורא עולם: אדם, אריה, נשר ושור (רמב"ם, הלכות עבודה זרה, פרק ז', הלכה י"א). כל שאר הדברים שאינם נכללים באלה, מותרים על פי ההלכה ואינם מהווים סתירה לעקרונותיה.

כעת, משיושב עניין זה והתמונה התבהרה בפניכם, אני יכולה להתחיל לספר לכם איך באמת הוקם בית ספר שכזה.

ערש הולדתו של בית הספר לאמנות מצויה בחזון של שתי נשים אמניות בציבור החרדי – הגב' רבקה בלאו ז"ל והצירת הגב' פרידה ריין. מתוך עשייתן האמנותית ועבודת ההוראה שלהן גילו השתיים את הפוטנציאל האדיר ואת הצימאון ללימודי אמנות באופן ממוסד בציבור החרדי. הן פנו למר איציק מרשה, אמן ויוצר בפני עצמו, ששימש בתפקיד ראש אגף אמנויות בעיריית ירושלים, ולרב מאיר הלחמי, מנהל ח"ן (חברה ונוער) חרדי דאז, וביקשו לפתוח מרכז ליצירה לציבור החרדי.

הבקשה הייתה צנועה, אך באותה תקופה נשמעה משוללת היגיון – אמנות וחרדים?! איך בדיוק זה מתחבר?

אולם, למרבה המזל, הבקשה הגיעה לאנשי חזון מובהקים, בעלי ראייה לטווח רחוק ומאמינים גדולים בזכות להעניק את ההזדמנות לכל אחד ליצור. הביטחון בצורך הקיים בציבור החרדי, שהיה לשתי הנשים, הכריע את הספק שקינן בלבם של הגורמים העירוניים, והם יצאו יחדיו להרפתקה משותפת שאיש לא ידע את טיבה ואת מסלול התפתחותה העתידי.

התפתחות מהירה וטבעית

מאז – כל השאר היסטוריה. בשנת ה'תשס"ב, 1992, ביוזמת אגף האמנויות, מינהל תרבות ופנאי, המחלקה לאמנות פלסטית והאגף לתרבות תורנית בעיריית ירושלים, ובשיתוף עם המינהל הקהילתי על שם גרוס, קם 'אמן'.

כמו בכל הסיפורים, הוא היה בתחילתו קטן, לא מוכר, אך עקשן דיו לגדול, לפרוץ ולהביא את בשורת האמנות לציבור החרדי. הניצנים הראשונים למהפך היו בדמות סדנאות חד-פעמיות לילדים ולנוער. לילדים ניתן החופש ליצור ללא שבלונות ודוגמאות. הוצע להם מגוון חומרים רב ומעניין. החוויה שביצירה והאוויר שהיא העניקה לילדים נתנו את הכוח להרחיב את הפעילות, בגישה הייחודית של המרכז, לנשים, לילדים בעלי צרכים מיוחדים, לאוכלוסיית רווחה ולקשישים.

היקף המשתתפים הלך וגדל והעיד כאלף עדים על אהדה גדולה וצימאון אדיר הקיים בציבור החרדי לפעילות אמנותית. גם בעלי החזון ואנשי המעש היו מופתעים ונפעמים למול ההיענות של הציבור שהצביע ברגליים והשתתף בסדנאות. תהליך התפתחותו של המרכז כולו התקבל בטבעיות גמורה, היות שהוא פעל בהתאם לערכיו המוקפדים של הציבור החרדי ובהנחיית רבה של שכונת רוממה. ביטוי לכך ניתן למצוא בעובדה שבשלב זה של המרכז לא התקיימו פעילויות לבנים מעל גיל 9, וזאת מפני שרבני הציבור לא רצו להוציא את הילדים לפעילויות מחוץ ליתלמוד תורה'.

לאחר כשלוש שנים של פעילות קהילתית ענפה והענות ציבורית גדולה, הוקמה 'ניידת אמנות'. תפקידה של הניידת היה להוציא את הסדנאות 'החוצה' ולהביא את בשורת האמנות לכל מקום אפשרי בציבור החרדי – בתי ספר, מתנ"סים, בתי אבות, אירועים ציבוריים ופרטיים, קייטנות ותלמודי תורה. לכל אירוע הגיעה הניידת ערוכה ומצוידת בשפע של אביזרים וערכות דידקטיות. הניידת הוכיחה את עצמה: מספר המשתתפים בפעילויות השונות עלה על 10,000 משתתפים בשנה.

התפתחות מפעימה זו הולידה את הצורך להכשיר מדריכות לאמנות אשר תלמדנה את הילדים ליצור, להביע ולפתח את דמיונם באמצעות התנסות בחומרים שונים, ללא התבססות על שעתוק כמקובל בשיעורי מלאכה.

הקונצפציה המיוחדת של 'אמן'

הקורס הראשון של מדריכות לאמנות יצא לדרך, ואתו נבט הגרעין להתפתחותה של היחידה המקצועית במרכז.

המרכז קיבל את השם 'אמן' והמשיך לגדול.

'אמן' הפך למוביל ולפורץ דרך משמעותי בכל תחו האמנות בקרב הציבור החרדי, ובהדרגה נפתחו המחלקות המקצועיות לפי דרישות הציבור ורצונו – עד לביסוסן של ארבע מחלקות ללימודי תעודה: המחלקה לאמנות פלסטית, המחלקה לצילום ולמדיה דיגיטלית, המחלקה לצורפות והמחלקה לעיצוב קרמי. המחלקות המקצועיות פועלות כבית ספר גבוה לאמנות; הלימודים מתקיימים פעמיים בשבוע, כ-16 שעות שבועיות, ונפרשים על פני שנתיים תמימות.

המפגש הראשוני של הסטודנטיות עם אמנות 'פרופר' גורם להן לחוות חוויה עמוקה המעניקה להן העצמה אישית ומינוף בכל תחומי החיים. אם בתחילתה של שנה מטרת הלימוד היא ציור תמונת שמן לסלון או צילום ילד ל'חלקה', הרי שעם סיום הלימודים מבינות הסטודנטיות את משמעותם האמיתית של לימודי אמנות במבט מעמיק, רחב ונכון יותר. במהלך הלימודים אנו גורמים לסטודנטיות להבחין בהבדל בין אמנות לאומנות ומפתחים את כושר התבוננות והביטוי האישי, את הערנות לסביבה ולמתרחש.

לנקודת השיא בלמידה ובהישגים מגיעות הסטודנטיות בסיום שנתיים כשהן מציגות את עבודותיהן בתערוכה השנתית. תערוכה זו היא בעלת משמעות רבה הן לסטודנטיות, שזו להן הפעם הראשונה להציג את יצירותיהן לציבור הרחב, והן לציבור החרדי, שזו לו ההזדמנות כמעט יחידה לבקר בתערוכת אמנות הנחשבת בעיניו כשרה.

הנושאים המוצגים בתערוכה נובעים מעולמן הפנימי של הסטודנטיות, המציגות קשת רחבה של עבודות. אלה נותנות פירוש לעולמן האישי, החברתי והתרבותי. בהרבה מן העבודות אנו מוצאים כי התורה הקדושה, המהווה את אבן היסוד בעולמו של האדם המאמין, משמשת מקור השראה ומהווה אסמכתא לרעיון העבודה.

לצד זה ישנן עבודות העוסקות בחיי היום יום האופייניים לציבור החרדי ובסוגיות המעסיקות את השיח הציבורי החרדי.

בשנה הראשונה שבה הצגנו תערוכה השתתפו באירוע הפתיחה כעשרים איש, שכללו את המציגות ואת אנשי הצוות. עם השנים, משהתפתח בית הספר והייתה עלייה ברמת המודעות הציבורית בתחום זה, עמד מספר המשתתפים באירוע העשור על 500.

מקור ההשראה של עבודה זו הוא מנהג עתיק בחב"ד להעניק לכלה חדשה כפית, מפתח ודג המרמזים לשפע אלוקי שמאחלים לכלה לקבל בחייה החדשים: בניי, חיי ומזוני.

מקור ההשראה לעבודה זו - מעגל הכביסות האין סופי בחייה של אימא למשפחה ברוכה.

מקור יוקרתו של בית הספר

רמת הלימודים הגבוהה, צוות ההוראה המקצועי והמסור והציוד הטכני המשוכלל הנמצא בבית הספר העניקו ל'אמן' את היוקרה בקהילת האמנים המקצועית.

יוקרה זו הובילה את 'אמן' בשנת ה'תשס"ח להצגת תערוכת אמנים ראשונה מסוגה בשיתוף הקרן לירושלים. זו הוצגה במקביל לתערוכת הבוגרות – הסטודנטיות של 'אמן'. האמנים והסטודנטים התמודדו מול נושא אחד: 'אדם מה' (במשחק מילים עם 'אדמה'). הנושא נבחר בהקשר שנת השמיטה וחזרתו של היהודי אל חיי העמל והחומר. בתערוכת האמנים ליקטנו עבודות מתוך המצוי ביגורן 'אמן', והן שיקפו במידה מסוימת את הצורך הקיומי להתייחס אל הקשר של האדם לנופו ושל היהודי אל מקומו. בתערוכת הבוגרות, כל סטודנטית הציגה עבודה במגמת הלימודים שבה בחרה ללמוד, בסגנון ובטכניקה שונים.

תערוכת אמנים "אדם-מה" 2008

חלל בתערוכה 'אדם מה', תשס"ח 2008

הפעילות האמנותית בקהילה

בד בבד עם ההתפתחות המקצועית רשמנו התפתחות מרשימה בחטיבה הקהילתית. בשלוש השנים האחרונות הצליחה הניידת לפתוח צוהר גדול של אמנות בבתי הספר במסגרת פרויקט 'עיצוב סביבה לימודית'. בפרויקט זה הניידת מספקת פתרון כולל בתכנון ובהקמתם של מרחבי למידה וסביבה, החל בדיאלוג עם הצוות החינוכי של בית הספר דרך תכנון החלל ופרטיו, הכנת הסקיצות – ועד לייצור ולהקמה.

מסתבר שהיו ימים שבהם מנהלות התקשו להבין את היתרונות העומדים מאחורי הפעלת הפרויקט. הן העדיפו להיצמד למושג הישן והמוכר, האהוב והקונוונציונלי – קישוט כיתה או קישוט קירות הפרוזדורים.

השיטה הייתה פשוטה: מתקשרים לציירת או לגרפיקאית המציעה את שירותיה תמורת תשלום הגון, מסבירים לה מה אוהבים והיכן נקודות המיקום הפוטנציאליות, מקבלים הצעת קישוט והצעת מחיר ומזמינים. מה החלק של התלמידות בעניין? במקרה הטוב הן עוקבות אחר הרכבת הקישוט ובמקרה הפחות טוב, הן אפילו לא רואות את התהליך, כי הקישוט נתלה קוממיות על קירות בית הספר, בעוד הבנות מכינות שיעורי בית בשעות אחר הצהריים. אולם 'בתי ספר צריכים להיות מעוטרים בתוצרים של דיירי בית הספר', קובעת סגנית מנהלת 'אמן' ומנהלת ניידת אמנות. 'עצם העובדה שמגיעה לבית הספר אמנית מיוחדת שמאגדת את כל התלמידים במטרה אחת ומעצבת יחד אתם קירות בעלי תוכן ומסרים יוצרת תחושה מיוחדת במינה של קסם יצירה וחדות עשייה, והתלמידים יודעים שהם לוקחים חלק בעבודת אומנות מתוכננת ומובנית על ידי אמנית ולא ביסתם' קישוט. היופי שבפעילות זו – היא מאפשרת לכל אחת ואחד להשתלב בקצב שלו. מי שדייקן ימצא לעצמו עבודה הדורשת ריכוז ודיוק, מי שאוהב לחוש את הצבע בידיו יוכל לצבוע כאוות נפשו; מי שזקוק לפריקת מרץ, יקבל מטלה המתאימה לו. מדובר בעשייה שאין בה חלשים וחזקים. כולם טובים, כולם מוצלחים'.

השינוי המתחולל על הקירות כובש את השיטה הישנה. צוהר מצטרף לחלון וחלון הופך לדלת, והיום – אפשר לומר – כבר מדובר בפתחים של אולמות. יותר ויותר מנהלות מבקשות להצטרף לפרויקט ולהעניק לתלמידים את ההזדמנות ליצור ולקשט את מרחבי הלמידה שלהם. מבחינתנו, הערך המוסף שאנו שואפים להגיע אליו דרך עיצוב סביבה לימודית הוא לגרום לשינוי במערך שיעורי המלאכה הקונוונציונליים, להעניק להם אופי אמנותי יותר עם שימת דגש על חופש ביצירתיות ועם הרבה מקום לביטוי אישי של כל תלמיד.

בית ספר בית יעקב, בית וגן ירושלים, עבודת מחזור בפקקים. בעבודה זו אספו התלמידות למעלה מ-11,000 פקקים

בשנה האחרונה נרשם הישג נוסף מרשים ופורץ דרך עם הקמתה של אקדמיה לאמנות לציבור החרדי, בשיתוף עם 'בצלאל' – האקדמיה לאמנות ועיצוב בירושלים. המועצה להשכלה גבוהה אישרה את פתיחתן של שתי מחלקות: המחלקה לאמנות פלסטית והמחלקה לארכיטקטורה. הלימודים במחלקות יעניקו תואר ראשון לסטודנטיות.

רמת המודעות למורכבותו של העניין היא גבוהה מאוד, אולם גם ב'אמן' וגם באקדמיה 'בצלאל' רואים בכך אתגר חשוב ומאמינים כי בכבוד הדדי ומתוך נכונות מרבית לקבלה הדדית נוכל להתגבר על כל קושיה, תהא סבוכה או קלה, ויהיה ניתן להגיע להסכמות בכל תחום וכך להעניק לציבור החרדי את ההזדמנות ללמוד אמנות ברמה גובהה – ללא התפשרות על ערכיו ועל כללי ההלכה. בכל התהליך כולו לא היה קיים רצון לתרבת את הציבור החרדי אלא להעניק לו הזדמנות שווה וחשיפה לעולם האמנות בדרך הייחודית והמתאימה לו, ובכך אנו רואים את סוד הצלחתו.

הלימודים במחלקות יתקיימו ב'אמן', ובשלב זה הם מוצעים לנשים בלבד. תוכנית הלימודים וצוות המרצים יותאמו לציבור החרדי.

סיום והתחלה חדשה

בשנת ה'תשע"ג, משנעשו ההכנות להקניית מעמד אקדמי לבית הספר 'אמן', הוחלט שהוא יכלול בתוכו שלושה תחומים:

- תחום קהילה
- תחום לימודי תעודה
- תחום לימודי תואר.

בשנת ה'תשע"ד קיבלנו את ההכרה מטעם המל"ג לפתיחת אקדמיה לאמנות ועיצוב לציבור החרדי בשיתוף עם האקדמיה 'בצלאל'. סטודנטיות החלו את לימודיהן במחלקה לאמנות ובמחלקה לארכיטקטורה.

החזון שלנו לעתיד הקרוב והרחוק הוא ליצור קמפוס לאמנות אשר יהווה מרכז לעיצוב וחינוך בציבור החרדי, תוך פיתוח פעילות קהילתית רחבה. קמפוס שוקק פעילות כזה בלב ירושלים יקבע את סדר היום התרבותי והאמנותי בציבור החרדי, הן בחטיבה המקצועית והן בחטיבה הקהילתית.